

Posudek oponenta na práci Alana Balhy *Důvody pravicové volby studentů v Praze*

Kolega Balha si pro svou práci vybral velmi zajímavé téma: motivace české mládeže (konkrétně studentů společenskovedních oborů na pražských vysokých školách) k převládající volbě pravice. Autor se pokouší věcně a s odstupem přistoupit k tématu, které bylo zatím agendou převážně publicistických debat, v nichž byly slyšet především hlasy trumfující se intuitivními vysvětleními a ageismem: zatímco pro některé pravicové publicisty bylo převládnutí pravicové volby u (přínejmenším některých segmentů) mládeže dokladem toho, že mládež je ve svém celku jaksi lepší než generace jejích rodičů, neboť není poznamenána dědictvím minulého režimu, pro některé autory na levici je zase popularita pravice u mládeže dokladem její neschopnosti myslet v souvislostech a podléhání propagandě, někdy dokonce postupného intelektuálního úpadku celé společnosti (je zajímavé, jak konzervativní postoje zde a nejen zde levice projevuje). Práce vstupuje na terén zbrzděný z obou stran předsudky a rychlými soudy a pokouší se o odlišný přístup. Už to je známkou značné intelektuální odvahy.

Je třeba říci, že nepříliš snadného úkolu se autor zhostil se značnou svědomitostí. V dobře strukturované práci nejprve sleduje různá možná vysvětlení hlasování, následuje přehled výzkumů o odlišných volbách mládeže, studentů a studentů společenskovedních oborů, u nichž některé západní výzkumy identifikují odlišné (levicové a radikálně-levicové) preference než u jiných skupin, výrazní jsou zejména právníci a ekonomové. Jádrem práce je pak autorův vlastní výzkum, dvanáct kvalitativních rozhovorů se studenty a studentkami, kteří nejen pravicově volili ve dvou posledních parlamentních volbách a ve volbách prezidentských, ale také se jako pravicoví voliči vnímají. Rozhovory jsou nejen analyzovány, ale také kompletně přepsány a přetištěny v příloze, která tvoří většinu textu práce a dává jí odstrašující rozsah blízký disertacím.

Předem budiž řečeno, že autor věcným způsobem výkladu, schopností práce s literaturou i navržením a provedením vlastního výzkumu splňuje požadavky kladené na tento typ prací. Pokud se ve zbytku posudku budu věnovat spíše jeho problematičtým místům, činím tak především pro účely diskuse na obhajobě.

Základní problém autorova přístupu byl pojmenován už mnohokrát – osobně pokládám za vtipné a stručné shrnutí v knize českého psychoanalytického esejisty Jana Sterna v jeho knize *Mystika Západu*: určitý typ sociologie, k němuž se autor svým výzkumným postupem přihlásil, se domnívá, že vše podstatné mu řeknou sami aktéři. To je podle psychoanalytiků zásadně mylné hned ze dvou důvodů – předpokládá to totiž jednak, že aktéři budou ochotni to nejpodstatnější ze své motivace výzkumníkovi sdělit, ale především, že sami svou motivaci plně znají. Stačí se přitom podívat na nás samé při daleko prostších úkonech než je volba: víme skutečně plně, proč děláme to, co děláme?

Aplikováno na autorův výzkum: lze si skutečně myslet, že by studenti, s nimiž dělal rozhovory, byli schopni připustit sami sobě, natožpak výzkumníkovi přicházejícímu z pověstně levicové katedry a majícímu občas sklon poněkud ironizovat jejich postoje (viz níže), důvody, které by o nich nevyprávěly lichotivě? Že mohou plně postihnout, co je ovlivnilo? Autor je ve vztahu k lidskému rozumu a schopnosti poznat sebe sama a okolnosti, které člověka formují, mnohem optimističtější než psychoanalytici, což je dobře. Přesto se domnívám, že by jeho analýza byla silnější, kdyby konfrontovala více zdrojů – kdyby autor vedle rozhovorů analyzoval např. veřejné debaty kolem klipu Přemluv bábu či manifestu „generace X“, rozebral nabídku pravice a to, jakou alternativní nabídku dávaly mládeži levicové strany apod. Jinak je totiž příliš závislý na tom, co mu o sobě aktéři sami řeknou. Toto doporučení nicméně píše při vědomí toho, že autor svým vlastním empirickým výzkumem již tak překročil objem toho, co je v bakalářských pracích běžné.

Druhým problémem, vztahující se k otázce, co se vlastně autor může ze svého výzkumu dozvědět, je otázka vybraného vzorku. Autor mezi studenty společenských věd hledal, jak sám píše, nejen ty, kteří ve vybraných volbách volili pravicově, ale také takové, kteří se jako stoupcí pravice sami identifikují. Hledá, jinými slovy, jakési uvědomělé, ideologicky vyhraněné voličské *jádro* pravice mezi studenty společenských věd. To je legitimní volba – nicméně pokud autorova výzkumná otázka směřuje k důvodům převahy pravicových voličů mezi studenty, patrně by jej spíše než motivace těch, kdo budou volit pravici víceméně vždy, měli spíše zajímat ti, kteří nepatří k jádru pravicových voličů, mohou třeba i váhat a právě svým příklonem k pravici jí zajistí většinu. Nemyslím si, že se můžeme bez dalšího domnívat, že motivace budou u těchto dvou skupin stejné.

S tím souvisí i podrobně popsaný výběr vzorku. Zdálo by se, že sehnat v Praze nějaké ty pravicové studenty nebude takový problém, ale autorovo líčení peripetií se sháněním lidí, kteří by mu odpověděli, spíše upomíná na přísloví „pod svícem bývá tma“. Zdá se mi, že metoda sněhové koule, kterou autor pro výběr respondentů použil, není vzhledem k autorovu cíli ta nejvhodnější – pokud jej jeho respondenti posílali za svými přáteli, lze očekávat, že to budou další respondenti, kteří sdílejí v zásadě podobné důvody, a autor se tím vlastně dobrovolně zbavuje možné větší rozrůzněnosti vzorku. Vlastně se domnívám, že kdyby autor zastavoval před několika budovami společenských fakult náhodně vybrané studenty a po několika úvodních filtračních otázkách je požádal o rozhovor, mohl být výsledkem lepší (více vypovídající) vzorek.

Zatímco výběr vzorku autor popisuje v metodologické kapitole zevrubně, prakticky v ní nediskutuje skladbu otázek. Autor nám nicméně umožňuje nahlédnout do své kuchyně v příloze, kde všechny rozhovory přetiskuje. Jakkoli si myslím, že se jedná v zásadě o ukázkou dobře odvedené práce, je jasné, že se také nevyvaroval některých problematických míst (bylo by s podivem, kdyby se jim vyvarovala!). Pokusím se demonstrovat některé problémy na prvním rozhovoru. Na prvním místě, autor by se měl vyvarovat formulaci otázek tak, aby signalizovaly ironii či výsměch (jakkoli k tomu může téma svádět). Pokud se své kolegyně zeptá na důvody Schwarzenbergovy podpory „*Tak co myslíš, že na něm tak imponuje?*“ těžko se může divit, že odpovědí je pouze „*Ehm*“. Dále, autor by se neměl spokojit s nekonkrétními odpověďmi – pokud mu respondentka řekne, že sleduje „*blogy*“, skutečně vypovídající hodnotu by mělo, pokud by řekla, jací autoři blogů se jí vepsali do paměti a představují pro ni nějakou autoritu. Když řekne, že „*Fischer zklamal v debatách, kdy prostě...*“ bylo by zajímavé vědět, co respondentka pokládá za selhání. Když respondentka řekne, že se Schwarzenbergovo charisma „*nedá vysvětlit*“, je to možná nejzajímavější odpověď celého rozhovoru, ale i po ní by měly padnout otázky, které by ji přiměly aspoň částečně onu nevysvětlitelnou záhadu zkusit pojmenovat, a ne nechat respondentku uniknout k popisu faulů Zemanovy kampaně (jakkoli i to je výmluvné). Zároveň je evidentní (a všichni to víme z běžného života), že na některé otázky se nelze zeptat přímo. Zeptáme-li se respondentky „*jaký jsou největší vlivy na tvoje postoje a hodnoty*“, co vlastně čekáme, že se dozvíme?

Posledním problematickým místem je fakt, že autor zkoumá skupinu, vůči níž je generačně i jinak velmi blízko. To není nutně na závadu, ba právě naopak, ale v rozhovorech pak existuje značné množství témat a obrátů, které obě strany pokládají za vzájemně srozumitelné, takových, které respondentka necítí potřebu vysvětlovat a autor nepokládá za potřebné se na ně doptávat, oba aspoň zdánlivě vědí, o čem se mluví. Osobně se nicméně domnívám, že kdyby se autor respondentky zeptal, co myslí např. „*tím pražským intelektuálním okruhem*“, leccos by se dozvěděl.

Osobně pokládám za nejzajímavější výsledek analýzy rozpory, které autor identifikoval – např. ve zmiňovaném prvním rozhovoru respondentka říká, že volila TOP09, ale zároveň je proti školnému. Z tohoto hlediska (i z hlediska odpovědi na hlavní otázku práce) je velmi zajímavá odpověď na

otázku, za jakých podmínek by pro respondenty byla přijatelná volba levice. Je škoda, že zatímco některá jiná, předvídatelnější témata, autor rozvedl snad až příliš podrobněji a s výraznými citacemi, o tomto možná nečekaném momentě mluví pouze velmi povšechně v závěru části diskuse.

Struktura analytické části je rovněž další slabinou práce. Po snad až příliš reproduktivním shrnutí diskutovaných názorů následuje diskuse, ta ale nekonfrontuje zjištění z analýzy s jinou literaturou nebo aspoň s jinými částmi práce, ale spíše ji shrnuje, místy také poněkud moralistně psychologizuje („v tomto případě mladí nejsou příliš tolerantní“ píše autor v souvislosti s tím, že mu respondenti říkají, že by nesnesli partnera odlišné politické orientace – možná by místo obviňování z nedostatku „tolerance“ měl spíše analyzovat a říct, že to vypovídá o docela velkém významu politiky pro jejich život a také o vcelku vysokém stupni polarizace společnosti v této generaci).

Přes všechny problematické momenty musím konstatovat, že práce kolegy Balhy nejen splňuje požadavky kladené na tento typ prací, ale také představuje svěží, intelektuálně odvážný pokus o původní výzkum. Z těchto důvodů navrhuji hodnotit známkou *výborně*.

Ondřej Slačálek